

MIROSLAW RUCKI

Wydział Mechaniczny, Uniwersytet Technologiczno-Humanistyczny w Radomiu

Księga „Sefer habrachot” do żydowskiej liturgii domowej

Ze względu na fakt, że centralna dla chrześcijaństwa Eucharystia została ustanowiona w kontekście żydowskiej liturgii paschalnej, modlitwa Izraela powinna stanowić przedmiot zainteresowania Kościoła. Święty Jan Paweł II uczył: „W lepszym zrozumieniu niektórych aspektów życia Kościoła może nam pomóc wzięcie pod uwagę wiary i życia religijnego narodu żydowskiego tak, jak są one wyznawane i przeżywane wspólnie”¹. Austriacka komisja pastoralna stwierdza, że opracowując „liturgię domową” można „wiele się nauczyć od żydowskiej liturgii domowej”². Pomimo dostrzeżenia potrzeby takiej liturgii w Kościele Domowym³, wytycznych w tej dziedzinie nie jest zbyt wiele.

Judaizm, z którego organicznie wyrasta chrześcijaństwo, tradycyjnie rozróżnia modlitwę społeczną i prywatną, ale oprócz tego ważne miejsce zajmuje w nim liturgia rodzinna, celebrowana w domach. De Vries Mzn. podkreśla: „prawie wszystko modlitewnik wypowiada w liczbie mnogiej. (...) Dla modlitwy indywidualnej nie ma formuły. Każdy wypowiada taką modlitwę po swojemu, jak potrafi najlepiej”⁴. Generalnie uważa się, że modlitwa społeczna *tfila be-cibur* jest bardziej pożądana niż prywatna *tfilat jechid*, a rozróżnienie jest związane z liczbą osób: dziesięciu lub więcej mężczyzn w wieku powyżej 13 lat stanowi *minjan*, uprawniony do recytowania modlitw społecznych. W czasach po wygnaniu babilońskim ustalono, że codzienna modlitwa ma się składać z trzech części: porannej *szacharit*, popołudniowej *mincha* oraz wieczornej *maariw* lub *arawit*. Porządek ten odpowiada

¹ Cyt. za: KOMISJA STOLICY APOSTOLSKIEJ DO SPRAW STOSUNKÓW RELIGIJNYCH Z JUDAIZMEM, *Żydzi i judaizm w głoszeniu Słowa Bożego i katechezie Kościoła Katolickiego*, 3 (Warszawa 1990).

² R. CEGLAREK, *Koncepcja teoretycznego i praktycznego przygotowania dzieci do pierwszej spowiedzi i Komunii Świętej w ujęciu bpa Antoniego Długosza*, w: N. PIKULA (red.), *Wielopłaszczyznowe wsparcie człowieka we współczesnej pedagogii*, Kraków 2011, s. 77–114.

³ *Christian Jewish Relations*, t. XVI–XVII, 1983, s. 31.

⁴ S.PH. DE VRIES MZN., *Obrzędy i symbole Żydów*, Kraków 2001, s. 28.

porządkowi ofiar składanych w Świątyni i był praktykowany równolegle do służby świątynnej⁵.

Liturgia domowa natomiast prawdopodobnie wyrosła z modlitw wspólnotowych niewielkich grup nazywanych w judaizmie rabinicznym *chawura*. Po zburzeniu Świątyni w 70 r. po Chr. modlitwy w synagogach zastąpiły całkowicie kult ofiarniczy, a rytuały praktykowane wcześniej przez „wspólnoty stołu” wypełniły życie codzienne rodzin żydowskich⁶.

Jednak musiało minąć sporo czasu, zanim teksty liturgiczne zostały utrwalone. „Układanie formułek modlitewnych wiązało się w judaizmie z przekonaniem, że każda modlitwa musi być zgodna z wolą Boga, nie może obrażać Boga i musi być poprawnie ułożona, by się Bogu podobała”⁷. Ponadto rozproszenie po świecie i powstawanie nowych sekt zmuszały do ustalania zasad obowiązujących wszystkich. W ten sposób w X stuleciu w opozycji do nauczania Karaitów uzgodniono wiele formuł modlitewnych i liturgicznych wspólnych dla całego judaizmu. Dopiero jednak po upowszechnieniu druku rodziny żydowskie uzyskały łatwy dostęp do ksiąg zawierających kanoniczne teksty modlitw i błogosławieństw recytowanych w czasie ceremonii domowych. Poniższy artykuł ma na celu scharakteryzowanie jednego ze współczesnych wydań takiego zbioru modlitw do liturgii rodzinnej.

1. Rodzina jako wspólnota liturgiczna

Kluczowe la samego powstania judaizmu i Izraela jest zbiorowe doświadczenie wszystkich członków rodzin, z których składa się naród izraelski: „Stojcie dzisiaj wszyscy przed obliczem Pana, Boga waszego: wasi naczelnicy pokoleń, wasi starzy, wasi zwierzchnicy i każdy Izraelita; wasze dzieci i żony, i obcy, który przebywa w twoim obozie” (Pwt 29,9-10)⁸. Każdy Izraelita jest postrzegany jako członek wielkiej wspólnoty rodzin, już zaczynając od Księgi Wyjścia: „Każdy [z dwunastu synów Jakuba] przyszedł [do Egiptu] ze swoją rodziną” (Wj 1,1). Dlatego też nakaz wypełniania wszystkich postanowień Prawa skierowano nie tylko do samych Izraelitów, ale też do ich synów i wnuków (Pwt 6,2). Uczestnictwo w obchodach świąt jest pomyślane przez Prawodawcę jako element jednoczący rodziny i pokolenia:

⁵ P. POLONSKI (red.), *Sidur sza'arej tfila (nusach aszkenaz)*, Jeruzalem 5767 (2008), s. 61.

⁶ L.A. HOFFMAN, *My People's Prayer Book: Shabbat at home*, Woodstock 2004, s. 3–4.

⁷ M. RUCKI, *Modlitwa Pańska w kontekście mentalności żydowskich adresatów Ewangelii Mateusza*, Wrocław 2014, s. 44.

⁸ Jeśli nie podano inaczej, cytaty z Pisma św. w języku polskim przytoczono według *Biblii Tysiąclecia* (wyd. Palottinum, Poznań 2000).

Księga Kapłańska (rozdz. 23) zawiera obszerny opis „czasów świętych dla Pana”. Są to święta i uroczystości na cześć Pana Boga Izraelskiego, a udział w tych uroczystościach jest przewidziany dla całych rodzin. Na przykład baranek paschalny jest przeznaczony do spożycia dla rodziny (Wj 12,3). Według nauk rabinicznych, Szabat jest świętem najbliższej rodziny, podczas gdy Pascha jest świętem scalającym dalszą rodzinę, ponieważ na jednego baranka przypada ok. 10 osób (*Pesachim* 64b)⁹.

Oprócz zawartych w Prawie przepisów narzucających ogólne ramy obchodom poszczególnych świąt, istnieje szereg przepisów liturgicznych i formułek modlitewnych, dotyczących każdego święta. Według tradycji żydowskiej, już w IV w. przed Chr. mędrcy Wielkiego Zgromadzenia (hebr. *knesset hagdola*), zwołanego po powrocie z niewoli babilońskiej, ustalili kanon błogosławieństw, odmawianych przed czytaniem „Szma Izrael”, zasadniczą formę modlitwy *Amida* (nazywanej też *szmone esre*)¹⁰, jak również błogosławieństwa *kidusz* oraz *hawdala*¹¹. Dodatkowo judaizm rabiniczny usankcjonował wiele zwyczajów związanych z poszczególnymi świętami, które pomagają umocnić więzi międzypokoleniowe w rodzinach. Z czasem przyjęły one postać rytuałów, odgrywających co najmniej potrójną rolę w życiu społeczności: rytuał jest czynnością, sygnałem (znakiem), a także sposobem przekazywania pewnych treści kolejnym pokoleniom¹². Ta trzecia funkcja jest najlepiej widoczna w jednym z obowiązków dotyczących obchodów Paschy: „W każdym wieku Izraelita powinien się tak uważać, jak gdyby sam został wyswobodzony z niewoli egipskiej”¹³.

Księga Powtórzonego Prawa wielokrotnie (np. 12,7; 12,12; 12,18) zachęca, by razem z rodzinami spożywać zebrane plony i radować się przed obliczem Boga, który obdarza swój lud tymi darami. Dary składane w ofierze Bogu są spożywane później przez kapłanów i ofiarodawców, stanowiąc źródło radości. Cały naród żydowski, każdy Żyd wraz z rodziną, dziećmi i nawet niewolnikami, jest zaproszony do tej uczty. Dlatego też żydowska liturgia domowa skupia się wokół

⁹ G. KRAWIEC, M. RUCKI, *Wychowanie do czystości w Prawie Mojżeszowym*, „Roczniki Pedagogiczne” 8/44 (2016), nr 3, s. 101–119.

¹⁰ Pod koniec okresu drugiej świątyni modlitwa *Amida* była odmawiana powszechnie i występowała w trzech wersjach: babilońskiej, palestyńskiej i egipskiej; por. Z. ŻYWIKA, *Kościół Jezusa a judaizm i poganie według ewangelisty Mateusza*. Olsztyn 2006, s. 26.

¹¹ P. POLONSKI (red.), *Sidur*, s. XXVI.

¹² Szczegółowo rolę rytuału religijnego, szczególnie tego wywodzącego się z judaizmu i związanego z początkami chrześcijaństwa, analizuje R. URO, *Ritual and Christian Beginnings: A Socio-cognitive Analysis*. Oxford 2016.

¹³ *Hagada. Opowiadania o wyjściu Izraelitów z Egiptu na dwa pierwsze wieczory święta Pesach*, Wiedeń 1927, s. 33.

stołu i połączona jest z radosną ucztą. Jak ujmuje to E. Smykowska: „W świętach żyje naród żydowski, a święta żyją w narodzie żydowskim”¹⁴. Uroczysty posiłek jest również elementem wszystkich obrzędów związanych z cyklem życia od narodzenia do śmierci¹⁵.

Pod tym względem interesującą publikacją jest książka *Sefer habrachot*, przeznaczona do odprawiania rodzinnych ceremonii liturgicznych. Pełna nazwa księgi brzmi¹⁶: *Sefer habrachot leszabatot wechagim bemiszpacha (Księga błogosławieństw na szabaty i święta w rodzinie)*, wyd. Matan Amnujot, Tel-Awiw 2006, 168 stron, bogato ilustrowana, każda strona z kolorową obwódką. Na ilustracjach są zdjęcia i rysunki przedmiotów charakterystycznych dla danego święta lub pory roku. Tam, gdzie występują różnice między tradycją modlitewną wschodnią (*sфарad*) i zachodnią (*aszkenaz*), ta pierwsza jest dodana w kolorze czerwonym.

2. Zawartość księgi *Sefer habrachot*

Jak wskazuje sam tytuł, główną treść omawianej księgi stanowią błogosławieństwa (*berachot*). Błogosławieństwo jest charakterystycznym dla judaizmu rabinicznego sposobem zwracania się do Boga i najważniejszym wyrażeniem duchowości żydowskiej¹⁷.

Księga *Sefer habrachot* składa się ze wstępu, opisu liturgii piątkowego wieczoru oraz opisu liturgii poszczególnych świąt. Na zakończenie jest opisana ceremonia *Hawdala* – pożegnanie soboty lub święta, po której są zebrane modlitwy i błogosławieństwa recytowane w rodzinach przy innych niż święta okazjach.

2.1. Wprowadzenie i szabat

Wprowadzenie krótko opisuje historię modlitewnej tradycji Izraela, zaczynając od otrzymania Tory na górze Synaj, którą umiejscawia w roku 1512 przed n.e. Powołując się na traktat *Pirke Awot* (1,1) omawia drogę przekazywania tradycji judaizmu przez pokolenia starszych, proroków oraz „wielkie zgromadzenie” utworzone po wygnaniu babilońskim. Przez wieki był wypracowywany

¹⁴ E. SMYKOWSKA, *Święta żydowskie*, Warszawa 2010, s. 185.

¹⁵ R. LANGER, *Jewish Liturgy: A Guide to Research*, Lanham 2015, s. 175.

¹⁶ Księga *Sefer habrachot* jest nadal obecna w ofercie wydawnictwa: <http://www.matan-arts.co.il/ספרותורה.html> (8.09.2017).

¹⁷ L.A. HOFFMAN, *The Way Into Jewish Prayer*, Woodstock 2010, s. 21.

porządek modlitw, a pierwszym znanym zbiorem kanonów modlitewnych był *sidur* opracowany w czasach, gdy rabbi Natronaj Gaon¹⁸ pełnił funkcje rektora akademii w mieście Sura¹⁹ w Babilonii (853–858). Następne zbiory modlitw były opracowywane przez rabiego Saadię Gaona²⁰ (882–942) oraz Rambama²¹ (1138–1204). Redaktorzy podkreślają, że zebrane w księdze *Sefer habrachot* modlitwy liczą tysiące lat, dlatego każda sekcja rozpoczyna się od pytań i odpowiedzi, wyjaśniających cel i sens recytowanych modlitw i wykonywanych czynności liturgicznych.

Pierwszy rozdział w księdze jest poświęcony szabatowi, ponieważ jest on „pierwszy wśród dni, nazwanych świętymi”²². Najpierw są pytania i odpowiedzi, po czym następują kolejne podrozdziały:

- zapalanie świec w piątkowy wieczór, kiedy rozpoczyna się szabat, a także na rozpoczęcie świąt,
- błogosławieństwo dzieci,
- pieśń *Szalom alejchem* (powitanie aniołów),
- pieśń *Eszet chail* (Prz 31,1-31 – hymn pochwalny śpiewany przez głowę rodziny na cześć małżonki),
- *kidusz* sobotniego wieczoru, czyli błogosławieństwo nad kielichem wina,
- pieśni sobotnie *Dror jikra* i *Jedid nefesz*,
- porządek błogosławieństw w ciągu sobotniego dnia.

¹⁸ Rabbi Natronaj II ben Hilaj był znany z tego, że zwracano się do niego ze wszystkich miast diaspory z pytaniami, na które udzielał on odpowiedzi. Uważa się, że był on pierwszym z *gaonów*, który zaczął posługiwać się językiem arabskim w korespondencji dotyczącej spraw religijnych. W opozycji do nauczania Karaitów, odrzucających wiele przepisów rytualnych, dążył do zunifikowania kanonów modlitw i rytuałów w całym judaizmie, dlatego wiele formułek modlitewnych wywodzi się z jego nauczania. *Encyklopedia żydowska* podaje inny rok urodzenia – 892; por. <http://www.jewishencyclopedia.com/articles/11383-natronai-ii-b-hilai> (8.09.2017).

¹⁹ Sura, obok Nehardei i Pumbedity, już od III wieku po Chr. była jednym z największych żydowskich ośrodków akademickich w Babilonii; por. <http://www.jewishencyclopedia.com/articles/11421-nehardea-nearda> (8.09.2017).

²⁰ Rabbi Sa’adia ben Josef (Sa’id al-Fajjumi) jest uważany za pioniera działalności naukowej w judaizmie. Przetłumaczył on na arabski prawie cały Stary Testament, a opracowany przez niego *Sidur* zawierał teksty liturgiczne na wszystkie dni tygodnia, szabaty i święta z objaśnieniami w języku arabskim. <http://www.jewishencyclopedia.com/articles/12953-saadia-b-joseph-sa-id-al-fayyumi> (8.09.2017).

²¹ Mojżesz Majmonides, rabbi Mosze ben Majmon, w skrócie Rambam, w literaturze arabskiej znany jako Abu Imran Musa ben Maimun ibn Abdallah, był talmudystą, filozofem, astronomem i lekarzem. Z powodu ogromnego wkładu w wyjaśnianie i krzewienie nauk judaizmu nazywany jest często „drugim Mojżeszem”. *Encyklopedia żydowska* podają inny rok urodzenia – 1135; por. <http://www.jewishencyclopedia.com/articles/11124-moses-ben-maimon> (8.09.2017).

²² Por. słowa tradycyjnej pieśni śpiewanej w szabat: P. POLONSKI (red.), *Sidur*, s. 700. Z kolei objaśnienie na s. 516 podaje, że szabat Bóg uświęcił sam po stworzeniu świata, natomiast inne święta są uświęcane przez naród Izraela.

Ceremonie pożegnania soboty redaktorzy umieścili na końcu księgi jako osobny rozdział, prawdopodobnie ze względu na to, że zawiera on również modlitwy recytowane na zakończenie każdego święta.

2.2. Święta

Rok liturgiczny w judaizmie obejmuje pięć głównych świąt: trzy święta pielgrzymie (*Pesach*, *Szawuot*, *Sukkot*) oraz dwa święta pokutne (*Rosz Ha-szana* i *Jom kippur*)²³. Do biblijnych świąt należy również *Rosz Chodesz* – comiesięczne święto nowiu księżyca, a także *Purim*. Święto *Chanuka* obchodzone jest od czasów machabejskich. Kolejne rozdziały księgi *Sefer habrachot* opusują liturgię rodzinną w te święta.

Drugi rozdział dotyczy początku roku – *Rosz haszana*. Oprócz pytań i odpowiedzi rozdział ten zawiera *kidusz* świątecznego wieczoru, porządek modlitw na rozpoczęcie święta Nowego Roku (wieczór), a także świąteczne modlitwy przedpołudniowe (*szacharit*). Święto to rozpoczyna szczególny czas nazywany dziesięcioma dniami pokuty trwającymi do *Jom kippur* i na cały ten okres przewidziane są specjalne modlitwy, których nie recytuje się w innym czasie. Są one umieszczone w modlitewnikach nazywanych *Machzor*²⁴.

Trzeci rozdział to modlitwy domowe na święto *Jom kippur*. Zgodnie z nakazem biblijnym jest to dzień całkowitego postu (Kpł 16,29), w czasie którego nic się nie je i nie pije. Dlatego też nie ma tutaj zwykłego błogosławieństwa nad chlebem i winem, tylko błogosławieństwo na zapalenie świec. Następnie są bardzo obszerne błogosławieństwa dzieci, osobno synów i córek, a na końcu, również wyjątkowo w stosunku do innych rozdziałów, jest umieszczony porządek modlitw na zakończenie święta. Wynika to z wyjątkowości wypowiedzianych w tym dniu błogosławieństw, odmiennych niż w każde inne święto.

Rozdział czwarty to święto *Sukkot*, czyli święto namiotów, w czasie którego Żydzi powinni przez całą oktawę świąteczną mieszkać w szałasach. Osobne przepisy regulują, jak ma być skonstruowany ów szałas i ile czasu należy w nim spędzić, by zostało prawidłowo wypełnione przykazanie (Kpł 23,42). Poza pytaniami i odpowiedziami są tutaj jeszcze trzy podrozdziały: *sefer hauszpizin* (porządek gości), błogosławieństwo świąteczne nad winem wieczorem oraz w dniu święta. Modlitwy recytowane jako *uszpizin* są właściwie zaproszeniem dla gości „z góry”: praojców

²³ A. CAŁA, H. WĘGRZYNEK, G. ZALEWSKA, *Historia i kultura Żydów polskich*, Warszawa 2000, s. 236.

²⁴ Np. *Machzor lerosz haszana wejom hakippurim*, Tel-Awiw 1962.

Izraela, którzy mają przybyć do szałasów i świętować razem z Żydami. Uważa się, że dusze siedmiu sprawiedliwych patriarchów opuszczają ogród Eden, by skorzystać z gościnności świętujących, dlatego należy też zapraszać do swoich szałasów osoby, których nie stać na właściwe obchody tych świąt²⁵.

Osobny rozdział jest poświęcony dwóm ostatnim dniom oktawy *Sukkot*: tzw. *Szemini aceret* oraz *Simchat Tora*. Poza pytaniami i odpowiedziami w tym rozdziale umieszczono błogosławieństwo świąteczne nad winem wieczorem oraz w dniu święta.

Szósty rozdział to błogosławieństwa na święto *Chanuka*. Jest to upamiętnienie ponownego poświęcenia Świątyni Jerozolimskiej w czasie powstania machabejskiego w grudniu 164 r. przed Chr.²⁶, po trzech latach od zbezczeszczenia jej przez pogan. Po pytaniach i odpowiedziach następuje podrozdział dotyczący zapalania świec chanukowych, które stanowi osobną ceremonię powtarzaną codziennie przez całą oktawę świąteczną. Dwa kolejne podrozdziały to psalmy: „Psalm. Pieśń na uroczystość poświęcenia świątyni. Dawidowy” (Ps 30) oraz pieśń *Maoz cur* wychwalająca Boga – skałę zbawienia.

Następnym świętem (siódmy rozdział) jest *Purim* – święto „losów”, upamiętniające wybawienie Żydów z zaplanowanych w Persji masakr. Święto to ma raczej charakter publiczny, dlatego liturgia domowa nie jest przewidziana. Redaktorzy tylko przypominają o obowiązku czytania i słuchania Księgi Estery w tym dniu, a także o sześciu przykazaniach dotyczących obchodów *Purim*. Po pytaniach i odpowiedziach jest tylko podrozdział „Przykazania święta *Purim*” zawierający fragment Księgi Estery: „aby im wydać polecenie, że mają obchodzić jako święto dzień czternasty w miesiącu Adar i piętnasty w nim – z roku na rok – jako dni, w których Żydzi uwolnili się od nieprzyjaciół, i miesiąc, który obrócił się im ze smutku w radość i z żałoby stał się dla nich dniem wesela, aby obchodzili je jako dni ucztowania i wesela, posyłając innym coś z zapasów żywności, a ubogim dary” (9,21-22).

Ósmy rozdział poświęcony jest obchodom *Paschy* (hebr. *Pesach*). Składa się tylko z dwóch podrozdziałów: pytania i odpowiedzi oraz *Hagada na Pesach*. Ten drugi podrozdział zawiera porządek obchodów Paschy w rodzinie, przy wieczerzy paschalnej nazywanej *Seder*. Zazwyczaj *Hagada* jest wydawana jako osobna książka, nieraz opatrzona bogatymi komentarzami i objaśnieniami²⁷. Redaktorzy jednak

²⁵ <http://www.imrey.org/2016/10/17/ушпизин/> (8.09.2017).

²⁶ D. FLUSSER, *Judaism of the Second Temple Period: Sages and Literature*, Grand Rapids 2009, s. 60.

²⁷ Zob. np.: S. PECARIC (red.), *Hagada na Pesach*, Kraków 2002.

zdecydowali się ją włączyć w całości do swojego wydania, by jedna księga *Sefer habrachot* mogła służyć na wszystkie okazje.

Rozdział dziewiąty to błogosławieństwa na święto *Szawuot* – Pięćdziesiątnica lub Zielone Świątki. Poza pytaniami i odpowiedziami w tym rozdziale umieszczono błogosławieństwo świąteczne nad winem wieczorem oraz w dniu święta.

Dziesiąty rozdział to *Hawdala*, dosł. „oddzielenie”, czyli ceremonia oddzielenia święta od dnia powszedniego. Oprócz pytań i odpowiedzi są tutaj trzy podrozdziały: pożegnanie szabatu, pożegnanie święta oraz porządek *eruw tawszilin*. Jest to specjalna ceremonia z błogosławieństwami, odprawiana w sytuacjach, kiedy po dniach świątecznych następuje szabat. Normalnie bowiem przygotowywanie posiłków w szabat i święta jest zabronione jako praca, w dodatku wymagająca rozpalania ognia, ale gotowanie w święto jedzenia na szabat jest dozwolone. Ceremonia *eruw tawszilin* wraz z kilkoma obwarowaniami halachicznymi ma służyć wyraźnemu zaznaczeniu, że w święto gotuje się tylko i wyłącznie posiłki na nadchodzący szabat²⁸.

2.3. Święta pomniejsze i inne okazje

Ostatni, jedenasty rozdział zawiera błogosławieństwa na święta pomniejsze (dodatkowe), a także dni wspomnienia zmarłych oraz błogosławieństwa na różne inne okazje. Są w nim następujące podrozdziały:

- *Tu bi-szwat* (Nowy rok drzew)²⁹,
- dzień wspomnienia ofiar Holokaustu,
- *Kadisz jatom*, modlitwa wywyższająca imię Boga, odmawiana w ciągu 11 miesięcy po śmierci rodziców, a potem co roku w rocznicę ich śmierci³⁰,
- dzień wspomnienia żołnierzy poległych w wojnach oraz ofiar terroryzmu,
- Dzień Niepodległości upamiętniający odrodzenie państwa Izrael w 1948 r.,
- *Lag ba-Omer*, trzydziesty trzeci dzień odliczania dni od Paschy do Pięćdziesiątnicy,
- odliczanie *omeru*, czyli wypełnienie przykazania „Odliczysz sobie siedem tygodni. (...) I będziesz obchodził święto Tygodni [Pięćdziesiątnicę] ku czci Pana, Boga twego” (Pwt 16,9-10), polegające na indywidualnym zliczaniu pięćdziesięciu dni od Paschy do Pięćdziesiątnicy,

²⁸ P. POLONSKI (red.), *Sidur*, objaśnienia na s. 797.

²⁹ *Encyklopedia żydowska* informuje, że według szkoły Szammaja święto to należy obchodzić 1. dnia miesiąca szwat, jednak obchodzone jest 15. dnia tego miesiąca według przekonań Hillela; por. <http://www.jewishencyclopedia.com/articles/13518-shebat> (8.09.2017).

³⁰ A. CAŁA, H. WĘGRZYNEK, G. ZALEWSKA, *Historia*, s. 146.

- *Tu b-aw* (15. dzień miesiąca aw), mało znane święto, które zyskało na popularności po odzyskaniu przez Izrael niepodległości, ale znane co najmniej już w czasach talmudycznych; księga nie podaje żadnych specjalnych błogosławieństw, tylko zawiera objaśnienia i cytaty z Talmudu³¹ oraz z Pieśni nad Pieśniami,
- dni postu; tutaj też nie ma wyszczególnionych błogosławieństw, tylko podane są dni, kiedy nakazany jest post społeczny (post Gedaliasza, post 10. dnia miesiąca tewet, 17. dnia miesiąca tammuz, 9. dnia miesiąca aw oraz post Estery), z krótkimi objaśnieniami,
- błogosławieństwo po posiłku (*nusach aszkenaz*),
- końcowe „potrójne” błogosławieństwo po posiłku,
- błogosławieństwo po posiłku (*nusach sfarad*),
- końcowe „potrójne” błogosławieństwo po posiłku,
- tzw. „błogosławieństwa przyjemności”, w tym przypadku błogosławieństwa wypowiedane przed spożyciem różnych rodzajów pokarmów (chleba, wina, owoców itp.),
- modlitwa za chorych,
- błogosławieństwo wypowiedane po zawieszeniu na odrzwiach *mezuzy*.

Na samym końcu księgi zostawiono kilka stron, na których rodzina może wpisać informacje o obchodzonych przez siebie świętach. Ten dodatek jest poprzedzony cytatem z Księgi Estery: „Owe dni będą wspominane i świętowane we wszystkich pokoleniach z rodziny na rodzinę” (9,28), co sugeruje łączność w czasie i przestrzeni rodzin obchodzących święta i szabaty.

3. Podsumowanie

Tradycja żydowska wypracowała spójny system liturgiczny do praktykowania w rodzinach. Na przykładzie księgi *Sefer habrachot* jest widoczne, że dotyczy on nie tylko specjalnych okazji, ale tygodniowego rytmu życia rodziny z uwzględnieniem świąt roku liturgicznego i ważniejszych wydarzeń w życiu poszczególnych członków rodziny. Wykonywanie czynności liturgicznych przewidzianych w omawianej księdze służy umocnieniu wzajemnych więzi w rodzinie oraz relacji z Bogiem, jak również przekazywaniu kolejnym pokoleniom ważniejszych wiadomości dotyczących historii i wiary narodu.

³¹ Np.: „Powiedział rabbi Szymon ben Gamliel: «Nie było lepszych dni dla Izraela niż 15 aw i *Jom kippur*. W tych dniach córki Izraela ubierały się na biało i tańczyły w winnicach»” (*Taanit* 26b).

Sama nazwa księgi wskazuje, że głównym elementem liturgii domowej jest błogosławieństwo. Błogosławieństwa są wypowiadane przed posiłkiem i po nim, przy wykonywaniu rozmaitych czynności, przy różnych okazjach. Mimowolnie przychodzi na myśl słowa św. Piotra: „Nie oddawajcie złym za złe ani złośczeniem za złośczenie! Przeciwnie zaś, błogosławcie! Do tego bowiem jesteście powołani, abyście odziedziczyli błogosławieństwo” (1P 3,9). Mam nadzieję, że ta krótka charakterystyka przyczyni się do zainspirowania chrześcijan, by w ich życiu modlitewnym i rodzinnym błogosławieństwo zajęło należne mu miejsce.

Streszczenie

W artykule omówiono żydowską liturgię rodzinną w ciągu roku liturgicznego na przykładzie księgi *Sefer habrachot*. Czynności liturgiczne opisane w analizowanej księdze mają służyć temu, by nadać wymiar religijny świętowaniu różnych wydarzeń życiowych, a przede wszystkim oddać cześć Bogu jako Stwórcy każdego szabatu i jako Wybawcy w każde święto upamiętniające wydarzenia historyczne. Liturgia domowa pomaga umocnić więzi wewnątrz rodziny, zbudować relacje z Bogiem i przekazać ważne treści kolejnemu pokoleniu.

Słowa kluczowe: judaizm, błogosławieństwa, modlitwa, liturgia domowa.

Jewish home liturgy book *Sefer naberakhot*

Abstract

In the article, a Jewish home liturgy of the liturgical year is presented on the example of the book *Sefer naberakhot*. The liturgical activities presented in the book are intended to add a religious dimension to various lifetime events, and above all to give glory to God as a Creator each Shabbat and as a Savior each holiday commemorating respective historical events. Home liturgy appears helpful in strengthening the relations within the family, to build relations with God and to transfer important message to the next generation.

Keywords: Judaism, blessings, prayer, home liturgy.

Bibliografia

- CAŁA A., WĘGRZYNEK H., ZALEWSKA G., *Historia i kultura Żydów polskich*, Warszawa 2000.
- CEGLAREK R., *Koncepcja teoretycznego i praktycznego przygotowania dzieci do pierwszej spowiedzi i Komunii Świętej w ujęciu bpa Antoniego Długosza*, w: N. PIKUŁA (red.), *Wielopłaszczyznowe wsparcie człowieka we współczesnej pedagogii*, Kraków 2011, s. 77–114.
- Christian Jewish Relations*, t. XVI–XVII, 1983.
- FLUSSER D., *Judaism of the Second Temple Period: Sages and Literature*, Grand Rapids 2009.
- Hagada. Opowiadania o wyjściu Izraelitów z Egiptu na dwa pierwsze wieczory święta Pesach*, Wiedeń 1927.
- HOFFMAN L.A., *My People's Prayer Book: Shabbat at home*, Woodstock 2004.
- HOFFMAN L.A., *The Way Into Jewish Prayer*, Woodstock 2010.
- Jewish Encyclopedia*, <http://www.jewishencyclopedia.com> (8.09.2017).
- KOMISJA STOLICY APOSTOLSKIEJ DO SPRAW STOSUNKÓW RELIGIJNYCH Z JUDAIZMEM, *Żydzi i judaizm w głoszeniu Słowa Bożego i katechezie Kościoła Katolickiego*, Warszawa 1990.
- KRAWIEC G., RUCKI M., *Wychowanie do czystości w Prawie Mojżeszowym*, „Roczniki Pedagogiczne” 8/44 (2016), nr 3, s. 101–119.
- LANGER R., *Jewish Liturgy: A Guide to Research*, Lanham 2015.
- Machzor Ierosz haszana wejom hakippurim*, Tel-Awiw 1962.
- PECARIC S. (red.), *Hagada na Pesach*, Pardes Lauder: Kraków 2002.
- POLONSKI P. (red.), *Sidur sza'arej tfila (nusach aszkenaz)*, Jeruzalem 5767 (2008).
- RUCKI M., *Modlitwa Pańska w kontekście mentalności żydowskich adresatów Ewangelii Mateusza*, Wrocław 2014.
- SMYKOWSKA E., *Święta żydowskie*, Warszawa 2010.
- URO R., *Ritual and Christian Beginnings: A Socio-cognitive Analysis*, Oxford 2016.
- DE VRIES MZN. S.PH., *Obrzędy i symbole Żydów*, Kraków 2001.
- ŻYWICA Z., *Kościół Jezusa a judaizm i poganie według ewangelisty Mateusza*, Olsztyn 2006.
- <http://www.imrey.org/2016/10/17/ушпизин/> (8.09.2017).
- <http://www.matan-arts.co.il/ספרתורה.html> (8.09.2017).

MIROSLAW RUCKI, dr hab. inż., prof. nadzw. Uniwersytetu Technologiczno-Humanistycznego w Radomiu, wykładowca w WSD Towarzystwa Chrystusowego w Poznaniu. Wcześniejsza kariera naukowa jest związana z Instytutem Technologii Mechanicznej (Politechnika Poznańska). Ukończył studia podyplomowe: pedagogiczne kształcenia zawodowego (Politechnika Poznańska), nauk o rodzinie (Papieski Wydział Teologiczny w Poznaniu) oraz biblijne (PWT we Wrocławiu). Autor lub współautor wielu publikacji naukowych. Od roku 2015 członek Stowarzyszenia Biblistów Polskich, a od 2017 Society of Biblical Literature. E-mail: mirosław.rucki@gmail.com.